

УДК 373.2(430) – 053.4

ГАЛИНА ЧИРІКОВА
(Слов'янськ)

ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО ШКОЛИ В НІМЕЦЬКИХ РОДИНАХ

Проаналізовано шляхи вирішення проблеми підготовки дитини до школи в німецьких родинах. Акцентовано увагу на позитивному досвіді педагогів Німеччини з метою його використання у вітчизняних навчальних закладах.

Ключові слова: Німеччина, дитина, початкова школа, шкільна зрілість, компетенції, досвід.

В умовах модернізації освіти багато питань, пов'язаних із навчанням дитини у школі, потребують додаткової уваги. Однією з актуальних для багатьох високороз-

винених країн світу на сьогоднішній день залишається проблема вступу дитини до школи. На нашу думку, цікавою для українських педагогів буде досвід її вирішення німецькими освітянами.

Характерним для сучасної Німеччини є той факт, що, на відміну від українських реалій, основну роль у підготовці дитини до навчання у школі переймають на себе державні і приватні шкільні заклади. Це обумовлено тим, що переважно більша, у порівнянні з вітчизняними, кількість німецьких жінок у прагненні повернутись якомога раніше до виконання своїх професійних обов'язків, перекладає відповідальність за підготовку малюка до школи на кваліфікованих викладачів.

У нашій країні в останні роки існує чітка тенденція до того, що молода мама повністю використовує своє право на декретну відпустку по догляду за дитиною і намагається самостійно виконати функції спеціаліста, котрий володіє методами та прийомами з формування у дитини всіх навичок для успішного вступу до школи.

Чітко визначити, що є кращим для дітей у цей психологічно напружений для них період – професійна підготовка фахівців чи безмірна батьківська підтримка – досить важко. Напевне, тут слід ураховувати психічні та фізіологічні особливості малюка, економічний стан родини, ступінь педагогічної освіти батьків та багато інших факторів. Однозначною тут є лише актуальність названої проблеми як в Україні, так і у Німеччині.

Той факт, що молодший шкільний вік в обох країнах у залежності від типу навчального закладу охоплює дітей віком від 6 до 11 років, дає нам підстави стверджувати, що проблема вступу дитини до школи має ідентичні шляхи вирішення як у ФРН, так і в Україні, то ж вітчизняним освітянам варто ознайомитись з особливостями подолання проблемних ситуацій, пов'язаних із цим періодом, у німецьких родин.

На проблемі підготовки дитини до вступу у школу науковці зосереджувалися з початку 70-х років минулого століття, коли психологічний аспект у становленні особистості набуває неабиякого значення. Фундаментальними у вітчизняній науці вважають підручники з психології, що ґрунтовно висвітлюють цей процес: „Особистість та її формування у дитячому віці” (Л. Божович), „Вікова та педагогічна психологія” (М. Гамезо), „Вікова психологія” (В. Мухіна) та багато інших. У сучасних наукових дослідженнях педагогів І. Беґа, А. Кузьмінського, В. Омеляненка, В. Постового, П. Щербаня також знаходимо підтвердження важливості цього етапу у житті майбутнього школяра.

Серед німецьких педагогів, котрі займалися дослідженням названої проблеми, виділяються роботи К. Ланге, Б. Нетта, Ф. Цеме, В. Фтенакіс; на виключно важливі ролі родини у переході малюка у новий статус школяра наголошують К. Гуррельманн, В. Грібель, Р. Нізель, М. Текстор.

Виходячи з актуальності даного дослідження, ставимо за мету розкрити, яким чином німецькими родинами вирішується проблема вступу дитини до школи.

Найважливіші результати міжнародних досліджень засвідчують той факт, що, незалежно від способу організації дошкільних закладів у окремих землях, вступ дитини у формальну шкільну систему Німеччини – важливий етап у розвитку кожної дитини та її сім'ї. Перехід до школи позначений для майбутнього учня стресовими ситуаціями, запорука виходу з яких – якомога тісніша співпраця усіх без виключення учасників виховного процесу [6], проте на особливу підтримку у цей період дитина чекає від своїх найближчих людей – від тата й мами.

Є сенс наголосити, що у німецькій педагогіці не використовується звичний для вітчизняних реалій термін „адаптація” на позначення періоду звикання дитини до на-

вчального процесу та нового колективу. Натомість використовується словосполучення „вступ дитини до школи” (Einschulung). Цей етап у житті дитини пов’язаний із багатьма проблемами: вона мусить спокійно сидіти, слухати, уміти висловлювати свої думки, виконувати домашнє завдання, відмовитись від багатьох ігор. Батьки повинні підбадьорювати дитину, допомагати долати труднощі, не вимагати від неї більшого, ніж вважає за потрібне вчитель [3, с. 97]. Крім цього, подолання проблеми вступу дитини до школи потребує вирішення її батьками деяких питань, на яких необхідно зупинитися докладніше.

Виконання загального шкільного обов’язку у Німеччині починається для дітей, яким на 30 червня виповнилось 6 років. Проте існують випадки, коли особа, котра займається вихованням майбутнього школяра, може подати заяву про прийняття до навчального закладу малюка, якому ще не має повних 6 років. У такому разі – брати дитину до 1 класу, чи ні – вирішується після обстеження стану її здоров’я та психологічної готовності до процесу навчання [3, с. 97].

Варто зазначити, що питанням оформлення документів для вступу дитини до школи займаються батьки, проте іноді існують сумні винятки з цього правила, що призвели до введення парламентами окремих земель, зокрема, Гамбургом, закону про примусове відвідування дитиною школи. Його прийняття спричинив жахливий випадок смерті 7-річної дівчинки, яку психічно нездорові батьки тримали довгий час без води та їжі як наложницю. Саме адміністрацію школи, яка не повідомила Відділ у справах молоді (Jugendamt) про неявку дитини до школи на початку навчального року і не відреагувала належним чином на цей факт, влада вважає винною у смерті дівчинки у травні 2005 року [2, с. 58].

Як бачимо, держава бере на себе контроль за вступом дитини до школи, проте нормою у Німеччині вважається те, що саме батьки беруть на себе відповідальність за те, аби їх син чи донька своєчасно розпочали заняття в обраному навчальному закладі. Це перше і, можливо, найлегше, що батьки можуть зробити для дитини у цей період.

Наступним кроком вважається визначення тієї установи, де отримає перші знання майбутній школяр. Вибір школи – важливий момент для кожної родини, де ростуть потенційні учні. Особливим для Німеччини є той факт, що діти можуть відвідувати тільки ту школу, яка підпорядковується району, де вони мешкають. Проте іноді ситуація складається таким чином, що батьки шукають різні можливості, аби дитина могла бути прийнята у школу, розташовану не у місці її проживання. Причиною цього можуть бути: несприятливий для навчання клімат у школі; негативні відгуки батьків, діти яких тут уже навчались; великий відсоток дітей з емігрантських сімей [9, с. 218]. Важливим при виборі школи є усвідомлення батьками виховних завдань і принципів навчального закладу молодшої ланки, у якому буде навчатись дитина.

Так, початкова школа – (Grundschule) або школа I ступеня – це 4- або 6-річна обов’язкова для усіх громадян Німеччини, котрим виповнилось 6 років, фаза навчання, – має такі виховні завдання: формування у дітей елементарних умінь (читання, письмо, лічба); привчання до певних методів роботи і навчання (робота у групах, звикання до вимог школи); виправлення проблем, спричинених помилками домашнього виховання (розвиток мовлення, мотивації у навчанні, готовності отримувати знання); соціальне виховання і навчання (бесіди, рольові ігри, партнерські види роботи замість фронтальних занять); введення у коло предметів, що вивчаються дітьми, навчальної дисципліни про Німеччину – Heimatkunde (аналог нашої „Я і Україна”).

Виховними принципами у початковій школі називають: орієнтацію на індивідуальні особливості кожної дитини; наочність; орієнтацію на життєвий досвід

дітей при проведенні занять; принцип поєднання голови, серця і руки (більш відомий в українській педагогіці як „принцип кордоцентризму”); урахування музично-емоційного аспекту (музика, мистецтво, спортивні ігри); відсутність тиску оцінок [3, с. 168]. На ці основні принципи та завдання повинні орієнтуватись батьки у сімейному вихованні, аби знівелювати проблему вступу дитини до освітньої установи.

Крім відвідування державних шкіл, навчання у яких є безкоштовним, маленькі мешканці Німеччини мають можливість також відвідувати приватні, так звані, вільні або приватні школи (які, утім, усе одно знаходяться під контролем державних органів управління освітою).

У Німеччині приватні школи представлені великою кількістю навчальних закладів початкової ланки, що знаходяться під опікою церкви, та двома широко розповсюдженими по країні видами вільних установ: вальдорфські школи та школи Монтесорі. На нашу думку, немає необхідності детально розкривати принципи функціонування цих навчальних закладів. Проте, цінним для нашого дослідження є той факт, що вальдорфська педагогіка пропонує дитині такий спосіб пізнання світу, який би розвивав у ній почуття причетності до всього, що відбувається навколо [1, с. 64]. Молодші школярі займаються в'язанням і плетінням (крім практичних навичок це розвиває мілку моторику і математично-логічні здібності); шийють спочатку маленькі іграшки, а потім – предмети одягу; під час проектних занять у перші роки моделюють будинки, а потім споруджують справжні. Цікавим є також те, що характерним для навчального процесу у вальдорфських школах є розподіл учнів за типами темпераменту (меланхоліки, флегматики, сангвініки, холерики) і пристосування викладу матеріалу у залежності від особливостей сприйняття тієї чи іншої групи учнів [4, с. 35], що також привертає неабияку увагу батьків при виборі типу школи, адже така диференціація не передбачена звичайними навчальними закладами.

Основне гасло роботи з дітьми у школах М. Монтесорі – твердження, згідно з яким дитина може бути месією, відображає чіткий релігійний підтекст її діяльності. За переконаннями її, запорука ефективного виховання полягає у науковому вивченні особливостей людини і застосуванні результатів цих досліджень на практиці [7, с. 397]. У початковій ланці навчальних закладів цього типу діти навчаються, змінюючи тільки види діяльності і матеріали, за допомогою яких вони ліплять, малюють, в'язуть. Книжки з'являються лише тоді, коли дітям виповнюється 14 років [9, с. 220], що і є основною причиною критичного ставлення до цього типу вільних навчальних закладів.

Як бачимо, проблема вибору навчального закладу для молодшого школяра має декілька шляхів вирішення, проте у батьків, котрі своєчасно починають з'ясовувати це питання, воно не викликає труднощів.

Незалежно від того, де буде навчатись маленький школяр, перед вступом до школи він мусить пройти перевірку своїх знань і вмінь, забезпечення формування яких (самостійно чи за допомогою фахівців) – завдання батьків. З метою об'єктивної перевірки готовності дитини приступати до занять у школі було розроблено низку тестів, результати яких слугують своєрідною перепусткою дитини до школи. Під час цих тестів демонструється, наскільки вони фізично і духовно готові відповідати вимогам шкільного повсякдення.

За останніми тенденціями тестуються також соціальна компетенція (здатність до навчання у групах) і духовна стабільність дитини, бо саме вони утворюють важливу платформу для адекватної поведінки під час виховного і навчального процесу [9, с. 169]. Більшість навчальних закладів проводять тест у два етапи: перевірка рівня фізичного і сенсорного розвитку й моторики організовано шкільним пунктом здоров'я;

„розумові” тести проводять безпосередньо у школі або дитсадку, але обов’язково спеціалістами шкільної психологічної служби. Якому саме тесту з безлічі розроблених і схвалених вищими інстанціями надати перевагу, вирішується на місцях.

Варто наголосити, що характерним для сучасної педагогіки є доволі критичне ставлення до застосування саме такого способу перевірки знань майбутніх учнів, проте, на цей час проведення тестів ще практикують німецькі школи, то ж батьки повинні зосереджувати свою увагу на цьому моменті при підготовці дитини до вступу в школу.

Успішне складання дитиною тестів доводить її готовність до навчання у початковій школі. У сьогоденній Німеччині на позначення цього явища існує декілька термінів, найбільш розповсюджений з них – шкільна зрілість (Schulreife) – позначення фізіологічного, розумового та соціального ступеня розвитку дитини, достатнього для прийому її до школи [3, с. 308], його синонімами є здатність до навчання (Schulfähigkeit) та готовність до школи (Schulbereitschaft).

Показово, що здатність дитини до навчання (Schulfähigkeit) залежить від того, наскільки компетентне середовище у справі переходу дитини до школи. Сучасні дослідники німецької педагогіки В. Грібель та Р. Нізель розрізняють базові та перехідні компетенції.

Базові компетенції, такі, як комунікативні, фонологічні навички, вміння рахувати – це основа того, щоб дитина успішно перейшла у ранг „учня”. Вчені наголошують на необхідності уникати розуміння концепту „здатність дитини до навчання”, як списку навичок, котрі є підґрунтям для успішного шкільного старту дитини. Натомість це поняття має включати у себе як загальну підготовку дитини до школи у дитсадку, так і співпрацю з сім’єю, дошкільним закладом та школою [6].

Перехідні компетенції – здатність і готовність успішно подолати перехід до школи – у великій мірі залежать від спроможності усіх членів родини, вихователів дитсадків, педагогів початкової школи до комунікації і від готовності брати у ній активну участь. При цьому дієвими є персональні компетенції названих осіб, їх професійні якості, ознаки соціального середовища, у яке введена дитина. Особливого значення набуває тут ступінь співпадіння концепції дошкільного закладу з навчальним планом школи, структури співпраці батьків і закладів, де виховувалась і буде навчатись дитина. Це – основа для оптимально підготовленого, з педагогічної точки зору, переходу дитини до школи [там само]. На нашу думку, саме від активності і зацікавленості батьків у безстресовому вступі до школи залежить те, наскільки вдало перехідні компетенції будуть доповнювати базові, адже сама родина повинна заздалегідь планувати стратегію навчання дитини.

Результати опитування, проведеного професором К. Гуррельманном, свідчать, що тільки половина серед 1600 дітей віком від 6 до 11 років були добре підготовлені до школи. Чверть опитаних дітей стверджують, що близькі не надали їм належної підтримки у отриманні знань перед переходом до школи [5]. Звичайно, якщо половина дітей відчуває любов і турботу батьків, то це – позитивний результат діяльності, що проводиться Федеральним міністерством з питань сім’ї, літніх людей, жінок та молоді, спеціалістами навчальних закладів та власне батьками. Але, за висновками дослідження, значна частина батьків звичайно не приділяє уваги цьому складному процесові. За переконаннями науковця, діти мають розраховувати на рівні шанси щодо соціалізації у шкільне середовище. Це значить, якщо рідні не в змозі забезпечити належну підготовку дітей до школи, про це має подбати держава, надавши їм шанси в однаковій мірі реалізовувати підготовку до навчання, не залежно від того, яке бажання

та педагогічну освіту мають батьки. Для цього К. Гуррельманн пропонує перекласти відповідальність за підготовку дитини до школи з батьків на дошкільні заклади [5]. Таким чином, мають вирішитись дві проблеми: по-перше, соціальне становище батьків не буде стрижневим у подоланні маленьким школярем перехідного бар'єру до школи; по-друге, у батьків зникне необхідність витрачати таку велику кількість часу на підготовку малюка до школи (адже, це буде завданням спеціалістів) і таке прагнення держави „розгрузити” дорослих, можливо, позитивно вплине на бажання німецьких громадян народжувати.

Отже, вдале поєднання базових і перехідних компетенцій – запорука вдалої соціалізації дитини у новому для неї шкільному середовищі. У разі неспроможності батьків забезпечити його держава завжди готова прийти на допомогу родині.

Вступ дитини до школи буде безпроблемним ще за однієї важливої умови: за наявності адекватного ставлення батьків до нового статусу дитини. У фазі, коли малюк починає навчатись у школі, він, за переконаннями М. Текстора, перестає бути у центрі сімейного життя, як це було раніше. Діти віддаляються від батьків, стають більш незалежними і самостійними. Проґалини, що раніше долалися батьками, заповнює спілкування з однолітками. На думку науковця, деякі батьки перешкоджають цьому процесу, не розуміючи, що їх роль у житті дитини певним чином змінилась. Тепер вони повинні сприяти дорослішанню дитини і спокійно повертатись до своїх улюблених занять, без остраху змінюючи стиль стосунків із малечею та свій життєвий ритм на такий, що вже не потребує стільки уваги та часу для дитини [8].

Для українських батьків це правило дещо нове, адже наші вчителі початкової школи часто стверджують: „Ваша дитина буде тоді робити успіхи у навчанні, коли Ви будете навчатись разом із нею”, проте, на нашу думку, певна самостійність не завадить малечі в її новому статусі. Близьким школяра достатньо виконувати функції „супровідника”, надаючи дитині можливість усвідомити свої нові обов'язки щодо навчання.

Як бачимо, вступ дитини до навчального закладу супроводжується деякими проблемами, проте, всі вони є вирішуваними за умови елементарної педагогічної освіти батьків, їх відповідального ставлення до цього процесу та підтримки держави, на яку жителі Німеччини завжди можуть розраховувати.

Отже, проаналізувавши останні наукові розробки німецьких дослідників педагогіки та узагальнюючи наведені факти, констатуємо, що проблема вступу дитини до школи передбачає вирішення їх батьками наступних питань: своєчасне оформлення документів для навчання дитини у початковій школі; вибір навчального закладу, де буде отримувати знання молодший школяр, згідно зі заздалегідь спланованою родиною стратегією його навчання; забезпечення підготовки дитини до складання тестів, які демонструють її готовність до навчання в школі; забезпечення поєднання базових і перехідних компетенцій як запоруки вдалої соціалізації дитини у нове для неї шкільне середовище; адекватне сприйняття нового статусу дитини і відсутність по відношенню до неї надмірної опіки.

Подальші дослідження принципів співпраці батьків та школи у сучасній Німеччині допоможуть нам розкрити особливості вирішення інших проблем, які можуть виникнути при навчанні дитини в освітньому закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лупаренко С.С. Развитие познавательной активности младших школьников средствами вальдорфской педагогики: дис... канд. пед. наук : 13.00.09 / Лупаренко Светлана Евгеньевна. – Харьков, 2007. – 227 с.
2. Hamburg führt Schulzwang ein // Pädagogik. – 2005. – № 9. – S. 58.
3. Keller A. J. Herders paedagogisches Woerterbuch / A. J. Keller. – Erfstadt: Verlag HOHE GmbH, 2007. – 392 S.
4. Kiersch J. Die Waldorfpädagogik. Eine Einführung in die Pädagogik Rudolf Steiners / J. Kiersch. – Stuttgart: Verlag Geistesleben, 2007. – 133 S.
5. Neue Studie: „Kinder in Deutschland 2007“ [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: <http://www.schulen-ans-etz.de/meldungen/aktuelles/kinderindeutschland2007.php>.
6. Niesel R. Transitionen zwischen Familie, KiTa und Schule. Zur Bewältigung von Übergängen zwischen Familie und Bildungseinrichtungen und zwischen den Bildungseinrichtungen / Niesel R., Griebel W.
7. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: <http://www.bildungsserver.de/innovationsportal/bildungplus.html?artid=503>.
8. Paedagogik / [H. Hobmair, S. Althen, W. Dirrigl und andere]. – [3.Auflage]. – korrigierter Nachdruck. – Troisdorf: Bildungsverlag, 2002. – S.
9. Textor M. R. Phasen des Familienzyklus mit Kindern im Haushalt / Martin R. Textor.
10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа: http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Aktuelles/a_Elternschaft/s_276.html.
11. Zähme V. Dumonts Handbuch. Was Kinder wissen müssen. Ein Leitfaden für Eltern und Erzieher / Volker Zähme. – Köln: DuMont monte Verlag, 2002. – 252 S.

Галина Чурикова.

ПОДГОТОВКА РЕБЕНКА К ШКОЛЕ В НЕМЕЦКИХ СЕМЬЯХ

Раскрыты пути решения проблемы подготовки ребенка к школе в немецких семьях. Акцентировано внимание на положительном опыте педагогов Германии с целью его использования в отечественных учебных заведениях.

Ключевые слова: Германия, ребенок, начальная школа, школьная зрелость, компетенции, опыт.

Galyna Chyrykova.

PROBLEM OF CHILD'S PREPARATION TO SCHOOL IN GERMAN FAMILIES

The article defines the ways the German families solve the problem of child's entering the school. Attention is accented on positive experience of teachers in Germany with the purpose of its effective usage in domestic educational establishments.

Key words: Germany, child, primary school, school maturity, competencies, experience.

Одержано 10.04.2009 р., рекомендовано до друку 25.05.2009 р.